

רישיונות תוכן חופשי

ליאור קפלן

תוכן עיניינים

1.....	רישיונות תוכן חופשי.....
2.....	1. כללי.....
2.....	2. חוק זכויות יוצרים.....
2.....	3. מהו תוכן חופשי?.....
3.....	4. Gnu Free Documentation License.....
3.....	5. Creative Commons.....
4.....	6. השוואה.....
6.....	7. התייחסות לרישיונות תוכן חופשי בעולם התוכנה החופשית.....
6.....	8. סיכום.....
6.....	9. מקורות.....
7.....	10. רישיון.....

1. כללי

במהלך הקורס הוצגו מערכות תוכן שונות, חלקן מגיעות מעולם התוכנה והתוכן החופשיים. העבודה תסביר מהו תוכן חופשי, תסקור את הרישיונות שהופכים את התוכן לחופשי. בנוסף תבוצע השוואה בין הרישיונות ותוצג ההתייחסות אליהם בעולם התוכנה החופשית.

נושא התוכן החופשי מוכר לי מעבודתי עם תוכנה חופשית ומתרומתי אליה. כמו כן, אני מפרסם תכנים רבים כתוכן חופשי (כולל עבודות לאוניברסיטה, מאמרים ומצגות), ועל כן אני מרגיש כי אני מתאים לסקור את הנושא מתוך הכרות איתו.

2. חוק זכויות יוצרים

ראשיתם של זכויות היוצרים באנגליה בתחילת המאה ה-18, אז נחקק "חוק המלכה אן", שנחשב לחוק זכויות היוצרים הראשון. בישראל תקף עד היום חוק זכויות היוצרים הבריטי ב-1911 באמצעות דבר המלך במועצתו מ-1924. בנובמבר 2007 הועבר בישראל חוק זכויות היוצרים החדש ("[חוק זכות יוצרים התשס"ח-2007](#)"), שמכיל מספר חידושים והתאמות עבור תקופה מודרנית (לדוגמה התייחסות לתוכנות מחשב), אך עבור תכנים טקסטואליים אין שינוי מהותי. מקור החוק הוא בנושא העתקת ספרים עם המצאת הדפוס, ועל כל נקרא נושא זכויות היוצרים copyright (זכות העתקה).

זכות היוצר היא זכות שמוענקת לכל יוצר של יצירה במטרה לאפשר לו לשלוט עליה. כאשר מטרתה של זכות זאת היא לעודד את היוצרים ליצור ע"י כך שיוכלו להנות מפרות היצירה שלהם. שליטה על הנעשה עם היצירה מאפשרת ליוצר לקבל הכנסה כתוצאה מיצירת היצירה, ולכן יש עידוד ליצירת יצירות נוספות.

במקביל, מאזן החוק את השליטה ביצירה כדי לאפשר גם לציבור הרחב להנות מהיצירה. האיזון נעשה ע"י שני מנגנונים עיקריים - הראשון הוא הגבלת זכויות היוצרים לתקופת זמן קצובה, והשניה היא הגדרת "שימוש הוגן" שבו מוגדרים דרכי שימוש ביצירה שאינם מצריכים הסכמה מהיוצר. לאחר תום התקופה הקצובה, עוברת היצירה לנחלת הכלל (Public Domain), "מקום" בו הציבור יכול לבצע כל פעולה על היצירה ללא מגבלות כלשהן (כולל שינויים ויצירות נגזרות).

ניתן לסכם את חוקי זכויות היוצרים כאיזון בין הרצון של החברה להשתמש ביצירות קיימות ולעודד את היצירה, לבין הצורך לעודד כל יוצר על מנת שיצור יצירות חדשות (תוך השקעת זמן ומשאבים).

הדרך המקובלת למימוש זכות היוצרים, היא הגדרת רישיון שימוש ביצירה כדי להבהיר מה מותר לאחרים לבצע עם היצירה. הדרך הנפוצה (לצערתי) היא "כל הזכויות שמורות", כלומר לא ניתן לבצע אף פעולה מלבד מה שמוגדר כ-"שימוש הוגן" בחוק. הזכויות אליהן מתייחסים הן הפעולות האסורות על פי החוק לביצוע ללא אישור בעל זכויות היוצרים (כגון שימוש והעתקה).

מעבר למניעת כל שימוש ביצירה, ניתן לאפשר חלק מהשימושים עבור אדם או גוף ספציפי (מכירת רישיון שימוש), שימוש למטרות כלשהן (שימוש לא מסחרי), או שימוש תחת מעט מאוד מגבלות (תוכן חופשי). כדי להסיר לחלוטין את המגבלות, ניתן לשחרר את היצירה לנחלת הכלל.

3. מהו תוכן חופשי ?

"**תוכן חופשי**" (או תוכן שיתופי) הוא שם כללי לתוכן (כתוב, תמונה, צליל וכו') שבעל **זכויות היוצרים** עליו (היוצר) מאפשר זכויות שימוש, הפצה, ועריכה לאחרים, ברישיון שאינו מחייב תשלום לבעל הזכויות (אך מחייב עמידה בתנאים מסוימים המפורטים ברישיון). דרישת העמידה בתנאי הרישיון מבדילה בין תוכן חופשי לבין תוכן שהוא **ברשות הציבור**, ולכן כל אדם רשאי להשתמש בו ללא כל תנאי. " (ויקיפדיה, "תוכן חופשי")

תוכן חופשי בתמציתו הוא יישום עקרונות התוכנה החופשית על טקסט ועל תכנים אחרים (מוזיקה, גרפיקה, וידאו וכו'). בעוד שתוכן המוגן בזכויות יוצרים אינו זמין לשימוש ללא מגבלות, תוכן חופשי זמין עם מעט מאוד מגבלות (שיפורטו בהמשך). רישיונות התוכן החופשי מפרטים את השימושים המותרים בתוכן, תוך הקבלה להגבלות המוכרות בחוק זכויות היוצרים אך עם ציון מפורש כי הפעולות המפורטות מותרות.

המגבלות העיקריות בתוכן חופשי הן שמירת קרדיט למחבר המקורי ואיסור שינוי הרישיון על מנת להבטיח כי התוכן ישאר חופשי ויהיה זמין לאנשים נוספים. שיטה זאת נקראת copyleft (פארפרזה על copyright

שמטרתה הפוכה מ-copyright), והיא מוודאת שתוכן חופשי ישאר חופשי.

כיום, ישנם שני רישיונות נפוצים לתוכן חופשי (תוך שמירת על עקרון ה-copyleft) והם ה-Gnu Free Documentation License או GFDL בקיצור, ו-Creative Commons או CC בקיצור. אפשרויות ללא שמירה על עקרון ה-copyleft הם The FreeBSD Documentation License ושחרור היצירה לנחלת הכלל.

פרטים נוספים על עקרון ה-copyleft ניתן למצוא באתר קרן התוכנה החופשית:

<http://www.gnu.org/copyleft>

4. Gnu Free Documentation License

רישיון ה-GFDL שוחרר לראשונה בשנת 2000 ע"י קרן התוכנה החופשית (FSF), ונועד להשלים את רישיונות התוכנה החופשית שהקן פרסמה (GPL, LGPL). לאור ביקורת שהושמעה על רישיונות CC, זהו הרישיון היחיד שנחשב לאורך השנים כרישיון תוכן חופשי (למעט מספר אפשרויות ברישיון שהוגדרו כבעייתיות). ניתן למצוא תרגום לא רשמי לעברית של גרסה 1.2 של הרישיון באתר ויקיטקסט (<http://he.wikisource.org/wiki/GFDL>).

"מטרה נוספת של רישיון זה היא לשמור על זכותם של הכותבים והמוציא לאור לקבל הכרה והערכה בעבודה שעשו, מבלי להטיל עליהם את האחריות לשינויים שנעשו על ידי אחרים." (ויקיפדיה, "הרישיון לשימוש חופשי במסמכים של גנו")

עיקר הרישיון הוא בסעיפים המתירים יצירה והפצה של עותקים זהים (העתקה מילולית) וביצירה והפצה של עותקים עם שינויים. מתוך הרישיון:

"ניתנת לך הרשות להעתיק ולהפיץ את המסמך בכל אמצעי, למטרות רווח או שלא למטרות רווח, בתנאי שבכל העתק מופיעים עותק של הרישיון הזה, הערות זכויות-היוצרים, והערות הרישיון המציינת שהמסמך כפוף לרישיון זה, ובתנאי שאתה לא מוסיף כל תנאי שהוא לתנאי הרישיון הזה. אסור לך להשתמש בשום אמצעי טכני כדי להפריע או לשלוט בקריאה או העתקה נוספת של העותקים שאתה יוצר או מפיץ. עם זאת, מותר לך לקבל תשלום תמורת העותקים." (ויקיטקסט, "GFDL")

רישיון זה פותח עבור תיעוד הנכתב במחשב, והדבר מורגש בו משתי סיבות:

1. הוא אינו מתאים לתכנים שאינם טקסטואליים, או כאלה שאינם ניתנים ליצירה אוטומטית.
2. הוא מניח שמדובר בתוכן שמיועד לדפוס ועל כן מגדיר דברים הקשורים לכותרת, פסקאות קבועות, ופסקאות עטיפה. פסקאות אלה אסורות לשינוי.

גרסה 1.3 של הרישיון (נובמבר 2008) מוסיפה סעיף שמאפשר המרה של טקסטים המפורסמים באתר WIKI לרישיון CC-BY-SA 3.0 וזאת במטרה לאפשר לעמותת Wikimedia להסב את רישיון התוכן במערכות הויקי למיניהן.

5. Creative Commons

Creative Commons הוא שמו של מלכ"ר בארה"ב שמטרתו לאפשר לציבור לשתף עבודות, ולהתבסס על עבודות של אחרים בהתאם לחוקי זכויות היוצרים. הפעילות העיקרית של הארגון היא ניסוח של מספר רישיונות המציגים בצורה פשוטה את המותר והאסור. בסוף 2002 שוחררו הגרסאות הראשונות של הרישיונות ומאז הם עברו מספר עדכונים ושינויים.

כיום, בגרסה 3.0 של רישיונות CC מוגדרות 4 תנאים/זכויות עיקריות, שהשילובים שלהן יוצר 6 רישיונות, כאשר תנאי/זכות אחת משותפת לכל הרישיונות.

הזכויות:

1. ייחוס (Attribution) - מתן זכות שימוש בעבודה תמורת מתן קרדיט ליצור. זאת היא זכות הבסיס של רישיונות ה-CC.
2. שיתוף ברישיון זהה (Share Alike) - הגבלת הרישיון של עבודות נגזרות לרישיון המקורי בלבד. זהו סעיף ההופך את רישיון ה-CC לרישיון Copyleft.
3. ללא שימוש מסחרי (Noncommercial) - איסור שימוש מסחרי (= למטרת רווח) בעבודה ובנגזרותיה.

4. ללא יצירות נגזרות (No Derivative Works) – לא ניתן ליצור עבודות נגזרות מהעבודה המקורית, אך ניתן להשתמש ולהפיץ עותקים זהים של העבודה המקורית.

השילובים האפשריים:

1. ייחוס בלבד (CC-BY).

2. ייחוס ושיתוף ברישיון זהה (CC-BY-SA).

3. ייחוס ללא יצירות נגזרות (CC-BY-ND).

4. ייחוס ללא שימוש מסחרי (CC-BY-NC).

5. ייחוס ללא שימוש מסחרי ועם שיתוף ברישיון זהה (CC-BY-NC-SA).

6. ייחוס ללא שימוש מסחרי וללא יצירות נגזרות (CC-BY-NC-ND).

השילובים 1 ו-2 נחשבים לתוכן חופשי, כאשר 1 אינו copyleft מאחר וניתן לשנות את הרישיון, בעוד ש-2 הינו copyleft מאחר והרישיון תקף גם על יצירות נגזרות ולא ניתן לשנותו. רישיונות אלה נושאים את הלוגו "Approved for free cultural use" בהתבסס על הזכויות לשתף ולשנות את היצירה.

קישורים לרישיונות השונים:

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

6. השוואה

מלבד השוואת הרישיונות עצמם, יש לזכור כי הרישיון אינו הכל, ותפוצתו והבנתו ע"י המשתמשים הינה חשובה לא פחות. בהיבט זה ל-CC יתרון גדול, מאחר ובנוסף לרישיונות, פתח המלכ"ר בפעילות הסברה בנושא התוכן החופשי והצליח לפרוץ את מעגל של עולם התוכנה החופשית שבעיקר בו מוכר ה-GFDL.

ניתן לראות ניצחון של הרישיון את העובדה שאתרי תמונות רבים מאפשרים העלאת תמונות ברישיון זה (Flickr לדוגמה), כמו גם שניתן למצוא מאגרי שירים חופשיים. בנוסף, יצירת סימון ברור לשימוש ברישיון מאפשרת לבעלי הזכויות לציין בקלות כי העבודה מופצת ברישיון CC.

עבור מערכת ההסברה נוצרו סרטונים ורצועות קומיקס המסבירות את נושא זכויות היוצרים והאפשרויות שמציעים רישיונות CC. מספר דוגמאות לכך ניתן לראות באתרים הבאים:

"מגוון של זכויות"

http://wiki.creativecommons.org/Spectrumofrights_Comic1

<http://web.archive.org/web/20071111223108/creativecommons.org.il/index.php?p=comics>

"שיתוף עבודות"

http://wiki.creativecommons.org/Sharing_Creative_Works

מבחר סרטונים

<http://creativecommons.org/videos/>

מלבד ההסברה, רישיונות ה-CC ידידותיים למשתמש ע"י כך שהם מציגים כברירת איוקונים וטקסט קצר המסבירים את החובות/זכויות שנותן כל רישיון בשפה פשוטה ולא משפטית. גם ניתן באמצעות מענה על מספר מצומצם של שאלות לגבי הזכויות/הגבלות לקבל את הגרסה שמתאימה לדרשתך.

You are free:

to Share — to copy, distribute and transmit the work

to Remix — to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution. You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Share Alike. If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same, similar or a compatible license.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.
- Any of the above conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.
- Nothing in this license impairs or restricts the author's moral rights.

כאשר מתייחסים לתוכן הרישיונות, יש להפריד את ההתייחסות לרישיונות שמהווים רישיונות תוכן חופשי לאלה שאינם. לצורך ההשוואה מול ה-GFDL אתייחס רק לאלה שמגדירים תוכן חופשי (CC-BY ו-CC-BY-SA), כך שבפועל ישנה השוואה של שלושה רישיונות.

רישיון CC-BY מאפשר את שינוי הרישיון ולא מכיל שום מגבלות למעט הצורך למתן קרדיט, עובדה זאת היא גם ההבדל משחרור העבודה לנחלת הכלל. באופן כללי, רישיון זה דומה לרישיון התיעוד של BSD, למעט המגבלה על הצגת היוצר כתומך ביצירה הנגזרת (קיים בעיקר כאשר ישנו שימוש מסחרי ביצירה). ישנן מדינות בעולם בהן לא ניתן לשחרר את היצירה לנחלת הכלל (גרמניה לדוגמה), ושם ניתן ליישם רישיון נוסף שנקרא CC-PD שמיועד לחקות את נחלת הכלל.

רישיון CC-BY-SA דומה מאוד לרישיון ה-GFDL במספר תחומים ובעיקר:

1. שניהם רישיונות Copyleft, כלומר עבודות נגזרות נשארות תוכן חופשי.
 2. בשני הרישיונות ישנה חובה לתת קרדיט ליוצר.
 3. בשני הרישיונות יש חובה לשמור על כל הערות זכויות היוצרים והצגת הרישיון התקף.
- יש לזכור שלמרות הדמיון בין הרישיונות אם אינם תואמים, ולא ניתן להפציץ עבודה אחת עם רישיון כפול. או עבודה ברישיון ה-GFDL וחלקים ממנה ברישיון CC-BY-SA.

נושאים הייחודיים ל-GFDL:

1. האפשרות להשתמש בכריכה קדמית ואחורית שלא ניתן לשנות, כמו גם האפשרות להגדיר קטעים כלא ניתנים לשינוי.
2. החובה לספק עם היצירה את הרישיון במלואו (קושי רב לצרף ביחד עם תמונות)
3. היעוד של הרישיון לנושא התיעוד הטקסטואלי.

בנוסף, התפוצה הרחבה של רישיון ה-CC, ומעורבות של משפטנים מרחבים העולם יצרה גרסאות מותאמות למספר רב של מדינות בעולם, כך שניתן יהיה לאכוף בקלות יתרה את הרישיון במקרה והנושא מגיע לבית משפט. הדבר יוצר גם קושי באתרים בין לאומיים. לדוגמה תביעה של גורם מחו"ל על מפר זכויות בישראל על פי רישיון המותאם לדן בארה"ב.

אך היתרון הוא גם חסרון, בעוד של-GFDL יש מספר מצומצם של אפשרויות (עם/בלי קטעים בלתי הפיכים; פסקאות עטיפה), ל-CC יש מספר עצום של אפשרויות (6 סוגים שונים, והתאמה למדינות עבור כל סוג). הדבר מקשה גם על ציון באיזה רישיון מדובר (לא מספיק לרשום CC על העבודה), יש לפרט לגבי הסוג הרישיון והמדינה אליה בוצעה ההתאמה. לרוב יש צורך לקשר לאתר עם הרישיון כדי לוודא שאין טעויות. נכון שהמלכ"ר יצר אייקונים שונים כדי להקל על המשימה, אך עדיין עדיף לקשר כדי למנוע בלבול.

7. התייחסות לרישיונות תוכן חופשי בעולם התוכנה החופשית

בעולם התוכנה החופשית, שמקורב ודומה לעולם התוכן החופשי ישנה ביקורת על רישיונות התוכן החופשי. הדבר מגיע ממספר מקורות, אך אני אתייחס בעיקר לביקורת המושמעת ע"י הפצת לינוקס בשם דביאן (Debian) שמהווה גורם שמקפיד מאוד על נושא החופש (הגדרת התוכנה החופשית של OSI מתבססת על ההגדרה של דביאן). כחבר בפרוייקט דביאן, יצא לי להיתקל בחלק מהביקורות המדוברות באופן אישי.

דביאן מחשיבה את ה-GFDL כרישיון תוכן חופשי רק כאשר אין שימוש בקטעים הלא ניתנים לשינוי. כמו כן ישנה בעייתיות מסוימת עם המגבלה בנושא ה-DRM שמוזכר ברישיון (נושא זה לא נסקר בעבודה כתוצאה מהיותו טכני מאוד). כמו כן, ישנה בעיה עם נושא הפצת עותקים מודפסים (הרישיון מכיל מגבלות ספציפיות על הפצה בכמויות), כמו גם הגדרה שלעיתים בעייתית בנושא העותקים השקופים והדרישה לעותק הניתן לקריאה ע"י מכונה.

בסופו של דבר, דביאן קיבלה את הרישיון כרישיון תוכנה חופשית באמצעות הצבעה של כלל החברים בפרוייקט. ללא כן, אני בספק כי הרישיון היה מקבל מעמד כלשהו בעולם התוכנה החופשית.

את ה-CC דביאן לא קיבלה כרישיון חופשי (על כל תתי הרישיון) בגרסאות הקודמות לגרסה 3.0 כתוצאה מסעיף הקשור ל-DRM (בדומה ל-GFDL), וסעיף המאפשר הסרה של הקרדיט ליוצר על פי דרישה. עד גרסה 2.0 גם קרן התוכנה החופשית לא ראתה ברישיונות CC כרישיונות של תוכן חופשי.

החל מגרסה 2.0 קרן התוכנה החופשית מקבלת את רישיונות CC-BY-SA ו-CC-BY כרישיונות תוכן חופשי. החל מגרסה 3.0 גם דביאן רואה ברישיונות אלה כרישיונות תוכן ותוכנה חופשיים למרות שהדבר לא סוכם באופן רשמי. בפועל (ומניסיון אישי) ההפצה מקבלת תוכן ותוכנה תחת רישיון זה.

8. סיכום

התאמתו של ה-CC למספר רב של תכנים, כמו גם העזרים הנוספים המתלווים אליו, הם גורמים מכריעים לתפוצתו הגדולה. להערכתי האישית, למרות הבעיות הקיימות עם רישיונות ה-CC, מגמת השימוש בו תמשיך לגדול, בעוד שרישיון ה-GFDL ישאר בעולם התוכנה החופשית בעיקר. נכונותו של המלכ"ר לשנות את הרישיונות כך שיותאמו לביקורות המושמעות נגדו היא גורם מפתח לאימוץ שלו גם בעולם התוכנה החופשית.

אם Wikimedia תחליט בסופו של דבר לעבור ל-CC-BY-SA, הדבר יחזיר תוך זמן קצר את ה-GFDL לאלמוניות שהיה נתון בה לפני ש-Wikipedia אימצה אותו.

9. מקורות

- Creative Commons ישראל - "זכויות היוצרים בישראל"

http://creativecommons.org.il/copyrights_in_israel.php

- Wikipedia ישראל - הערכים: "זכויות יוצרים", "תוכן חופשי", "copyleft", "הרישיון לשימוש חופשי במסמכים של גנו"

http://he.wikipedia.org/wiki/זכויות_יוצרים

http://he.wikipedia.org/wiki/תוכן_חופשי

<http://he.wikipedia.org/wiki/Copyleft>

http://he.wikipedia.org/wiki/הרישיון_לשימוש_חופשי_במסמכים_של_גנו

• law.co.il - מאמר "חוק זכויות היוצרים החדש"

<http://www.law.co.il/articles/copyright/2007/11/22/274/>

• Wikitext ישראל - הערך "GFDL"

<http://he.wikisource.org/wiki/GFDL>

creativcommons.org - דף About Licenses

<http://creativecommons.org/about/licenses/>

Wikipedia - דף מידע בנושא Comparison of GFDL and CC-BY-SA, הערכים "GNU_Free_Documentation_License", "Creative_Commons_licenses"

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Comparison_of_GFDL_and_CC-BY-SA

http://en.wikipedia.org/wiki/GNU_Free_Documentation_License

http://en.wikipedia.org/wiki/Creative_Commons_licenses

10. רישיון

המצגת מופצת עם הרישיון <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>

הציטוטים מויקיפדיה מופצים עם רישיון GFDL.